

УДК 338.433

ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ

Клочко В.М., к.е.н.

Харківська державна зооветеринарна академія

В статті розглянуто внутрішні негативні тенденції, які впливають на продовольчу ситуацію в Україні та посилюють загрози для підприємств галузі. Виявлено основні недоліки бюджетного фінансування на Україні. Розроблені концептуальні положення фінансово-кредитного та бюджетно-податкового регулювання АПК. Важлива проблема, яка стоїть перед державою, – це забезпечення еквівалентних відносин між трьома сферами АПК. Запропоновано механізми підвищення конкурентоспроможності економіки національного агропродовольчого комплексу за рахунок усунення диспаритету цін між сферами АПК.

Ключові слова: економічні механізми, бюджетне фінансування, конкурентоспроможність, регулювання, АПК.

Internal negative tendencies which influence on a food situation in Ukraine and strengthen the threats for the enterprises of industry are considered in the article. It is found out the basic lacks of the budgetary financing on Ukraine. Conceptual positions of the finances-credit and budgetary-tax adjusting of AIC were developed. Important problem which stands before the state, is providing of equivalent relations between three spheres of AIC. The mechanisms of increase of economy competitiveness of national agroindustrial complex are offered due to the removal of disparity prices between the spheres of AIC.

Keywords: economic mechanisms, budgetary financing, competitiveness, adjusting, AIC.

Актуальність проблеми. У розвинених країнах світу відбувається перехід до постіндустріальної економіки, де головними виробничими ресурсами стають знання та інформація. Нині Україна відзначається низьким рівнем конкурентоспроможності, перебуваючи на першій її стадії - факторній.

Пріоритетним завданням підприємства є отримання прибутку в результаті задоволення потреб суспільства. Це завдання неможливо досягти, не створюючи конкурентоспроможної продукції. Конкуренція виступає

© Клочко В.М., 2013

ключовим чинником ефективного функціонування ринкової економіки та інструментом забезпечення її рівноваги й гармонійного розвитку. В умовах глобалізації загострюється конкуренція на внутрішніх та світових продовольчих ринках, що вимагає вдосконалення економічного механізму підвищення конкурентоспроможності національного агропродовольчого комплексу. Національні інтереси України вимагають посилення регулювання економіки щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Взаємодія державного управління із саморегульованим ринком визначатиме стратегічні підходи, які повинні бути покладені в основу державної політики по забезпеченню продовольчої безпеки населення України. Конкурентоспроможність сільського господарства визначається не тільки якістю продукції, а головне – його економічною ефективністю. Таким чином можна стверджувати, що на світових ринках продовольства опосередковано конкурують саме технології виробництва. Звідси застосування тільки сучасних інноваційних технологій здатне забезпечити високі європейські і світові стандарти якості продукції, прибутковість сільського господарства. Для створення конкурентоспроможного АПК слід створити раціональну економічну структуру його складових. Підвищення конкурентоспроможності є головним завданням вдосконалення економічної структури, а вдосконалення останньої в свою чергу - важливим шляхом підвищення конкурентоспроможності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми підвищення конкурентоспроможності провідних секторів національного господарства, у тому числі аграрного, розроблені в наукових працях таких вітчизняних дослідників, як І.Г. Кириленко, Ю.Ф. Мельник, М.В. Присяжнюк, В.Я. Амбросов, Б.К. Супіханов, О.М. Шпичак, С.М. Кваша.

Проте питання пошуку економічних механізмів підвищення конкурентоспроможності продукції АПК в умовах глобалізації економіки і ринків потребує нових підходів, адекватних новим викликам. Причиною цього є неоднакові можливості країн стосовно підтримки умов відтворення галузі.

Мета роботи полягає в розробці концептуальних положень економічного механізму підвищення конкурентоспроможності національного агропродовольчого комплексу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Нові підходи до розроблення економічного механізму впливу на конкурентоспроможність національного агропродовольчого комплексу обумовлює комплекс факторів.

Вивчивши літературні джерела [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12] ми прийшли до таких висновків. Існує ціла низка внутрішніх негативних тенденцій, які впливають на продовольчу ситуацію в Україні та посилюють загрози.

1. Надконцентрація (латифундизм). Земля переходить у володіння гігантських холдингів і агрофірм, відбувається остаточне обезлюднення села і штучне насадження олігархічних власників землі. Нарощування монополізму в усіх трьох сферах АПК. Зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення може привести до обвалу цін на земельні ділянки та соціальних конфліктів. Тобто, відбувається експансія села «великим капіталом» на фоні знищення вітчизняних дрібних і середніх товаровиробників шляхом розорення їхніх підприємств та подальшої купівлі за безцінь.
2. Монокультурне ведення сільського господарства. Агрохолдинги спеціалізуються лише на виробництві 2-3 видів експортноорієнтованої і найбільш механізованої рослинницької продукції, не вкладають кошти у її якість. Викид на ринок низькосортної сировини за демпінговими цінами привів до різкого зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції.
3. Експансія іноземного капіталу та іноземних найнятих робітників. Іноземний капітал значною мірою впливає на імпорتنу та експортну політику. Частка транснаціональних компаній (ТНК) на сільськогосподарському ринку України, особливо зерновому, є значною. ТНК працюють через підставні компанії, кошти тримають в офшорних зонах, бізнес ведуть напівлегально.
4. Погіршення якості продовольчої продукції на внутрішньому ринку (застосування ГМО, гормонів і антибіотиків). Більшість молока, овочів і фруктів виробляють особисті селянські господарства, які не в змозі забезпечити їх якісне збереження.
5. Енерговитратність економіки АПК. Випереджаюче зростання цін на енергоносії і промислову продукцію порівняно зі зростанням цін на

- сільськогосподарську продукцію підвищує її собівартість і знижує рентабельність.
6. Втрата продуктивних сил. «Латифундизм» і моновиробництво супроводжуються відтоком кваліфікованих кадрів із села. Скорочуються площі оброблюваних сільськогосподарських земель. У даний час вибуття з обороту сільськогосподарських земель відбувається через деградацію земель із-за порушення сівозмін, техногенного навантаження тощо та в процесі переведення частини земель сільськогосподарського призначення в землі інших категорій. Втрачено вітчизняне стадо молочної і м'ясної худоби.
 7. Технічна та технологічна відсталість. Вітчизняне машинобудування не забезпечує сільське господарство необхідною технікою і обладнанням.
 8. Постійні фінансові проблеми в економіці АПК. Відсутність власних нагромаджень. Слабке кредитне забезпечення. Згорання довгострокового кредитування.
 9. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі. Втрати українського бюджету за рахунок зниження митних тарифів. Збільшення імпорту та скорочення експорту молочної та м'ясної продукції. Скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, зниження зовнішнього попиту на український експорт цукру та продукції тваринництва.
 10. Недосконале державне регулювання цін на продовольчі товари. Розбалансування ринкових і державних механізмів управління. Скорочення підтримки виробників сільськогосподарської продукції.
 11. Скорочення доходів сільгоспвиробників. Частка витрат на продовольство в країні становить 65 %, тоді як у країнах ЄС – удвічі менше. Низька купівельна спроможність населення не забезпечує збільшення попиту на продовольство.
 12. Тіньовий оборот сільгосппродукції. В Україні практично відсутня гуртова торгівля та оптові сільськогосподарські ринки. Канали збуту продукції монополізовані численними посередниками, які формують тіньове ціноутворення.

Найбільш дієвими механізмами регулювання конкурентоспроможності економіки національного агропродовольчого комплексу ми вважаємо

фінансово-кредитне та бюджетно-податкове регулювання.

Варто розглянути основні недоліки бюджетного фінансування на Україні:

1. Бюджетна підтримка сільськогосподарського виробництва проводиться на недостовірних даних (за офіційними даними Мінекономіки України, серед усіх галузей економіки найбільша частка тіньового обороту припадає на сільське господарство – 49 % виробленого ВВП [13, с. 47-48]).
2. Фінансова підтримка головним чином надається великим сільськогосподарським підприємствам (сільськогосподарські підприємства обробляють 22 млн. га сільськогосподарських угідь і виробляють 35-40 % продукції, а в селянських господарствах зосереджено понад 15,3 млн. га і виробляється 60-65 % сільськогосподарської продукції, при цьому 88 % робіт виконуються вручну [14, с. 86]).
3. Низька ефективність використання бюджетних коштів. Їх із Державного бюджету виділяється з кожним роком все більше, а виробництво сільськогосподарської продукції, особливо тваринницької продукції, знижується (в 2000-2004 рр. середньорічна сума бюджетних витрат складала 1 млрд. грн, у 2005 р. – вже 2 млрд. грн, у 2006 р. – 6,6 млрд. грн, у 2007 р. – 8,1 млрд. грн, загальна сума підтримки сектору через спеціальні механізми використання ПДВ за 2000-2006 рр. збільшилася майже в 10 разів [15, с. 103]).

Вирішення даних проблем можливе за рахунок таких концептуальних положень:

1. Фінансувати треба не окремі заходи, зорієнтовані на кількісні показники, а більш прогресивні технології виробництва сільськогосподарської продукції за виконання таких умов, як підвищення якості отриманої продукції, а також покращення показників ефективності.
2. Стимулювати раціональну структуру виробництва. Концентрувати фінансові кошти на тих напрямках розвитку, які забезпечують продовольчу достатність відповідно до фізіологічних потреб людей та раціональне науково-обґрунтоване використання природних ресурсів.
3. Запровадити такі критерії розподілу державної підтримки, які

сприяли б допуску до неї особистих селянських господарств та інших малих господарств, які відіграють важливу роль у сталому розвитку сільської території.

4. Бюджетна підтримка повинна базуватися на органічному поєднанні ринкових механізмів з ефективним державним втручанням. При цьому ефективною системою державної підтримки є система прямих виплат, яка забезпечує стійкість сільськогосподарських товаровиробників у ринковому конкурентному середовищі.

Досягти конкурентоспроможності АПК не можливо без налагодженої роботи по забезпеченню кредитами сільськогосподарських підприємств різних строків повернення, особливо довгостроковими. Кредитне забезпечення підприємств АПК має полягати в поєднанні забезпечення кредитними ресурсами як державними, так і приватними.

Система оподаткування аграрного сектору повинна максимально враховувати специфіку аграрного виробництва. Необхідна така модель оподаткування, яка ґрунтується на поєднанні інтересів держави та виробників аграрної продукції. Система оподаткування повинна носити стимулюючий характер, треба зменшувати податки тим господарствам, які домагаються кращих результатів праці, тобто які більше продають продукції, розбудовуються, розширюють своє господарство.

На даний момент часу значний обсяг підтримки забезпечувався за допомогою спеціальних режимів прямого та непрямого оподаткування. По-перше, запровадження спеціального режиму прямого оподаткування – фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП) – суттєво знизило податкове навантаження на виробників галузі в перші роки запровадження даної податкової форми.

В Україні головною причиною системних фінансових проблем сільського господарства є диспаритет цін. Диспаритет цін у сільському господарстві робить виробництво продуктів харчування збитковим. Важлива проблема, яка стоїть перед державою, – це забезпечення еквівалентних відносин між трьома сферами АПК. На даний момент часу найбільше страждає від нееквівалентних відносин друга сфера АПК, тобто виробники сільськогосподарської сировини.

Цінове регулювання, яке проводять державні органи влади, повинно забезпечити сільськогосподарським товаровиробникам не просте, а

розширене відтворення, тільки в цьому випадку можна говорити про створення конкурентоспроможного АПК. Ціна на сільськогосподарську продукцію повинна враховувати середню собівартість виробництва цієї продукції в даній природно-кліматичній зоні, кон'юнктуру ринку, а також рівень якості продукції. Ми вважаємо, що ціна має сприяти виробництву високоякісної продовольчої продукції.

Мета органів влади – досягнення еквівалентних відносин між сферами АПК, а також між галузями АПК і галузями промисловості повинна бути задекларована в найбільш важливих правових документах держави.

Висновки. Ми пропонуємо наступні концептуальні основи кредитного забезпечення АПК:

1. Пріоритетність галузі сільського господарства в забезпеченні кредитними ресурсами. Держава повинна контролювати відсоткові ставки за кредит, що впливають на витрати виробництва.
2. Рівний доступ до кредитних ресурсів усіх форм господарювання.
3. Пільгове кредитування та надання кредитної субсидії сільськогосподарським товаровиробникам.
4. Пільгове страхування ризиків для сільськогосподарських товаровиробників.
5. Створення розвинутої національної кредитної та страхової систем, які повинні враховувати специфіку аграрного сектору економіки.
6. Створення аграрного державно-комерційного банку та мережі селянських кооперативних банків та кредитних спілок, тобто розвиток кредитної інфраструктури.
7. Розширення сільськогосподарського лізингового кредитування.
8. Пільгове кредитування та страхування селян, які об'єдналися у виробничі і обслуговуючі кооперативи.
9. Надання пільгових довгострокових кредитів для модернізації сільськогосподарських товаровиробників. Запровадження державної програми фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення довгострокових кредитів (від 3 років і довше).

Вважаємо, що до концептуальних основ податкового регулювання АПК належать:

1. Створення національної податкової системи, яка відіграє регу-

- люючи і стимулюючи функцію. Збереження особливого режиму оподаткування сільського господарства. Основним податком для сільськогосподарських підприємств повинен бути земельний.
2. Зменшення податку сільськогосподарським товаровиробникам, які працюють прибутково.
 3. Наближення до системи оподаткування, узгодженої з вимогами СОТ. Поступова трансформація непрямой державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням вимог СОТ.
 4. Запровадження диференційованих ставок ПДВ для підвищення доступності продовольства. Зниження ставки ПДВ на засоби виробництва, що постачаються селу, і на основні види продовольчих товарів.
 5. Пільгове оподаткування товаровиробників, які вкладають кошти в поліпшення земель, модернізацію сільськогосподарського виробництва і переробку сировини, соціальну інфраструктуру села.
 6. Пільгове оподаткування селян, які об'єдналися у виробничі й обслуговуючі кооперативи.
 7. Пільговий режим оподаткування підприємців малого бізнесу в сільській місцевості.
 8. Відродження системи обліку в сільському господарстві.
 9. Обов'язкове своєчасне відшкодування ПДВ експортерам сільськогосподарської продукції. Запровадження відповідальності державних органів за несвоєчасне відшкодування ПДВ у вигляді штрафних санкцій (пені).
 10. Оптимізація системи перевірок, зокрема шляхом створення надійної бази контролю, ґрунтуючись на системі моніторингу ризиків.

Концептуальні основи цінового регулювання АПК:

1. Установлення еквівалентних відносин між I, II, III сферами АПК.
2. Установлення еквівалентних відносин між галузями АПК та галузями промисловості і послуг.
3. Уведення антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії та послуги.
4. Здійснення Аграрним фондом фінансових або товарних інтервенцій.

5. Утвердження державними органами верхніх та нижніх меж коливання цін та індикативної ціни.
6. Упровадження цін стимулювання виробництва продовольчої продукції, необхідної населенню України.
7. Застосування гарантованих мінімальних цін на продукцію в межах квот.
8. Дотації і компенсації на сільськогосподарську продукцію за рахунок створення в державному бюджеті фонду стабілізації доходів сільськогосподарських товаровиробників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми аграрної реформи в Україні в умовах системної кризи світової економіки / [Кириленко І.Г., Мельник Ю.Ф., Присяжнюк М.В. та ін.]; за ред. Кириленко І.Г. – К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2009. – 137 с.
2. Амбросов В. Эффективность использования факторов расширенного воспроизводства в аграрном секторе / В. Амбросов // Экономика Украины. – 2009. - № 1. – с. 67-73.
3. Бузовський Є.А. Інновації енергетики: нетрадиційні й поновлювальні джерела енергії / Є.А. Бузовський, О.Д. Витвицька, В.А. Скрипниченко // Агроінком. – 2008. - № 5-6. – с. 50-53.
4. Кваша С.М. Вплив світової продовольчої кризи на формування державної стратегії розвитку АПК / С.М. Кваша, О.М. Синьокий // Економіка АПК. – 2008. - № 8. – с. 60-67.
5. Ковалев Е. Агропродовольственный сектор России: новые возможности и старые проблемы / Е. Ковалев // Мировая экономика и международные отношения. – 2008. - № 3. – с. 40-47.
6. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС / [Ахтирко Є, Блінов О., Бордюг Б. та ін.]; за ред. Шумило О. – К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2007. – 320 с.
7. Соловйова Н.І. Системне прогнозування економічних ризиків в АПК у світлі глобальної кризи постіндустріалізму / Н.І. Соловйова // Економіка АПК. – 2008. - № 12. – с. 90-96.
8. Супіханов Б.К. Перспективи розвитку агропромислового комплексу в умовах членства України в СОТ та формування зони вільної торгівлі з ЄС / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. - № 11. – с. 138-144.
9. Супіханов Б.К. Про підвищення конкурентоздатності аграрного виробництва в

- сучасних умовах / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. - № 5. – с. 3-8.
10. Тельных А. Чужое мясо / А. Тельных // Эксперт. – 2010. - № 17-18. – с. 21.
11. Ушачев И.Г. Концептуальные основы обеспечения продовольственной безопасности стран СНГ / И.Г. Ушачев // Економіка АПК. – 2008. - № 8. – с. 10-20.
12. Шпичак О.М. СОТ та економічні проблеми АПК України / О.М. Шпичак // Агроінком. – 2008. - № 3-4. – с. 18-22.
13. Могильный А. Реалии и парадоксы аграрной политики / А. Могильный // Экономика Украины. – 2008. – № 12. – С. 40–51.
14. Пидлисецкий Г. Экономические проблемы технического обеспечения сельского хозяйства / Г. Пидлисецкий, В. Товстопят // Экономика Украины. – 2008. – № 11. – С. 81–87.
15. Бородина Е. Аграрная политика Украины: истоки, нынешнее состояние и новые возможности в контексте институционализма и вызовов глобализации / Е. Бородина // Экономика Украины. – 2008. – № 10. – С. 94–111.